

משמע-אות החיים

אנה גלמן

לנווט זה הכרחי

"למלחים בעת העתיקה היה משפט מפואר:
לנווט זה הכרחי, לחיות לא"
אני רוצה לאמץ לעצמי את רוח המשפט הזה
עם שינוי צורה
להתאים אותו למי שאני:
לחיות לא הכרחי, ליצור כן...
- פרננדו פסואה (תרגום חופשי)

שוויתר על הניווט לא נותר אלא להיכנע ולהיכלא. "איפה את חיה?" שאל אותי הירקן כשלא הבנתי למה כולם קונים כמויות של אוכל וביצים ונייר טואלט. ומכיוון שלא הבנתי את ההיסטוריה הוא חידד לי את המידע כי נראיתי לו בורה: "עוד מעט יתחילו למות אנשים פה ואז תביני".

לסובייקט שוויתר על הניווט לא נותר אלא להיכנע ולהיכלא

מהר מאוד התחילה תופעת המסיפיקציה תחת הסיסמה "להציל חיים!" וכתוצאת מזריעת הפאניקה הפכנו למספרים בתוך המון האוכלוסייה, ולמען מניעת הידבקות במחלה הנחיתה הימנעויות. הסובייקט שעדיין הצליח "להרגיש סובייקט במועקה", חיפש את הדרך ליצור פתרון משלו, לאשר לעצמו לנווט. אבל אם הוא נאלם ונדם, הוא נעשה משותק וחרד מול כל האיסורים. כך נעלמו הסובייקטים שלוקחים אחריות אקטיבית לנווט עם תושייה. בסמינר "עוד" לאקאן מתייחס לשלוש תאוות: אהבה, שנאה ובורות (ignorance). אהבה ושנאה שזורות זו בזו, מתחלפות ביניהן כמו שני צדדים של אותו המטבע. הבורות גם היא תאוה, שנמצאת בתנודה מתמדת, מטוטלת שנעה בין הצד של האימה לדעת, לצד של התשוקה לדעת. כתוצאה מהאימה לדעת, הסובייקט שאינו רוצה לדעת נוטה להאמין לנאמר. להאמין בידע שמייחסים למי שמתמקם במקום של בעל הידע ובעל הכוח, "הנקראים מומחים". המדע של

זיגמונד פרויד, במאמרו "מחשבות לעת מלחמה ומוות" משנת 1915 ("תרבות, דת ויהדות", הוצאת רסלינג, עמ' 66), כותב "מהדהדת אמרתו של הנסה (Hansa): 'האדם חייב להפליג, לחיות אינו חייב'", ופרננדו פסואה, המשורר הפורטוגלי, שיחק עם משפט זה בשירו.

נזכרתי במילים אלו עם תחילת תקופת הקורונה, כאשר איום המחלה וההודעה על מספר המתים בחדשות שעה אחרי שעה הצליחו להחדיר פחד מוות. הרי מתו, באמת מתו, והנכחת המוות בהחלט שכנעה להיזהר, אבל גם נוצרה פאניקה. חרדה מאי-ידיעה, מחוסר הוודאות.

הרי הכרחי "לחיות", העיקר לא לחלות, ולמען מטרה זו מתגייסים. "זאת מלחמה, וננצח בה", אומרים לנו. אבל, מכיוון שהאויב שקוף, משרד הביטחון, כן, לא משרד הבריאות, הוא שהתגייס להציל את ההורים המבוגרים שבלידת ברירה נכנעו, התחשבו בחרדה של הילדים והסכימו לבידוד שהחדיר בתוכם גם מועקה, גם חרדה וגם בדידות.

כ"ישות-לקראת-המוות" ברור שלא קל להשלים עם הסופיות ועם המושג בת-תמותה. אנחנו לא רוצים למות למרות שהאדם יודע שהוא סופי. זה נכון במיוחד אצל בני השמונים והתשעים שהם "ישות-מול-המוות".

ברגע שיוצאים למלחמה כדי לנצח את המוות, כל אמצעי מוצדק, אין יוצא מהכלל, והסובייקט שוכח איך לנווט בעצמו. סגר-עוצר-מרחק-ניתוק-בידוד - כל אלו התקבלו בכניעה כי אין מנוס מול הכוח העליון של הנגיף, ובעצם, מול הכוח העליון של שיח ממסדי על הנגיף, והאזרח המבוהל מאבד את עצמו כסובייקט עם שיקול דעת, נופל לסוגסטיה, להשאה, וגם קפחד להפוך לחשוד ברצח אם יצא מעבר לגבולות חצרו כדי להטיב עם עצמו. לסובייקט

אנה גלמן היא פסיכולוגית קלינית ופסיכואנליטיקאית לאקאניאנית. מנהלת שותפה במרכז אכוונה: אבחנה והכוונה ליחיד במשפחתו ובסביבתו. חברה בפורום "עוד ENCORE" של השדה הלקאניאני הבינלאומי. 050-5401253 anaguelman@gmail.com

ורוצה לדעת מה נכון לו כסובייקט, מבין שכדאי להקשיב מעבר למה שנאמר, עם האוזן השלישית.

שלילת החופש של הגוף הפרטי-פרטני חושפת את השבר. אם כולנו מסוכנים ומסכנים, אז "עדיין לא יודעים", ומי שנותן את ההוראות לא יודע. אם כולנו תחת מצב חירום בשלילה: לא-אסור-אין, אם כולנו תחת דיכוי, העיקר הבריאות, אז כנראה שהשיח הרפואי לא בהכרח.

כשפוחדים למות הנטייה היא להזדהות עם כל האמיתות שנותנות אשליה של הבנה והסבר. האימה מלדעת, והמועקה מול מה שלא ניתן לדעת, מוסרת כוח מהפנט ל"יודע", וכולם נתקפים שיתוק, קיפאון, חרדה אובססיבית וציות, ומאבדים את כושר הניווט.

ומהצד השני של האימה לדעת, ישנה, התשוקה לדעת. התשוקה לדעת היא המניעה את התהליך הפסיכואנליטי של מי שרוצה לדעת על ידע שמונח לו (ידע לא מודע שיתגלה לו), היא זו שמניעה כל תהליך של חקירה, והיא צריכה את כל הזמן שנחוץ. התגלית מגיעה אל הסובייקט, לא הסובייקט מגיע אליה.

לאקאן מזמין אותנו להיות בורים. ב-1974 הוא העביר את הסמינר Les non-dupe errent ("הלא-פתאים טועים-משוטטים", תרגום של א"ג). זה בעצם משחק הומופוני עם "שמות האב", סמינר של לאקאן שקדם לסמינר של 1974:

Les non-dupe errent | Les noms du pere

שתי הכותרות הללו נמצאות ביניהן במתח דיאלקטי. האב, שמייצג את האחר הגדול הכוחני ששומר על הסדר, השפה והחוק, חי במתח דיאלקטי עם הבורות של המשוטט, של התוהו, של התם ששואל שאלות ועדיין לא יודע, לא מבין ולא קונה את מה שמסבירים לו. לאקאן מלמד אותנו להיות סובייקטים שתוהים ומשוטטים על מנת לגלות את הידע שקיים מעבר למה שיודעים, ולא להבין יותר מדי מהר.

אלו שמשליטים משמעת של סדר חדש עם איסורים, קנסות, איומים ודיכוי להמון המבוהל, פוגשים המון שרוצה להאמין

הלא-ידוע הוא ידע שמתגלה. מתגלה כבשורה למי שמסוגל לשאת את המועקה של האניגמה. למרות המומחים והידע הממסדי, הסובייקט רוצה לדעת עוד. לשם כך נחוצים אורך רוח ואומץ להתעורר מהסוגסטיה.

הפסיכואנליטיקאי מזמין לאסוציאציות חופשיות בשביל לגלות, אם מעיזים לדבר בלי להבין מה שאומרים. כל מטופל שמוכן להיות באנליזה, האנליזנט, יודע שיש מידה של מועקה לקראת

המספרים (מתים-חולים-מונשמים) והדוברים בעלי התארים הופכים לכוח השולט בגוף - ובגופים. תחת מראית עין של ידע משליטים סדר חדש, סדר של הימנעות. זה לא סדר של שמירה מיטיבה עם הגוף, כמו למשל המלצות על איך להשתמש בו נכון, איך ומה לשתות, כמה ללכת בטיולים תחת השמש. לא, ההוראה סוגרת את הגוף, שומרת אותו נעול, שלא יהיו גופים מסתובבים חופשיים. סדר כללי שבו כולנו אחד, והטוב הוא טוב לכולם. מחיקת האישי הסובייקטיבי תחת שלטון של רפואה מניעתית כללית.

כשהמגמה היא לשלול, הסובייקט שמרשה לעצמו להיות בור, שמרשה לעצמו מועקה ורוצה לדעת מה נכון לו כסובייקט, מבין שכדאי להקשיב מעבר למה שנאמר

האימה לדעת שלא יודעים

לאקאן לימד אותנו שכשהאמת מכוונת אל הממשי, וכשאנחנו רוצים לדעת ולהסביר באמצעות הכלים של השפה והחשיבה את המכות הממשיות שנחתו עלינו, תמיד נוכל לומר רק חצי אמת, והאמת הזאת רק יכולה לשקר. על הממשי לא ניתן לדעת את הכול וגם לא ניתן לומר את הכול. אנחנו מדברים, והדיבור מעלה פירושים, שמועות ואמונות. האימה מלדעת את מה שעדיין לא ניתן לדעת היא שמובילה לאמונות.

על ההבדל בין שלילה להכחשה

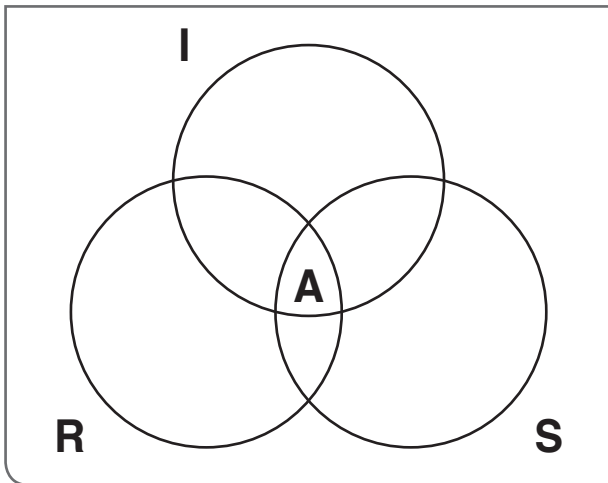
אחת הדרכים להתמודד עם האימה לדעת היא דרך ההכחשה. בהכחשה התודעה נמנעת מלקלוט את המובן של המתרחש ואף את המתרחש עצמו. לא רואים ולא שומעים. ההכחשה מסוכנת כי הסובייקט לא יכול להתכונן בעיניים פקוחות לסכנה והיא גם מבודדת אותו מהחברה והקהילה.

שונה הדבר בשלילה שהיא בשיח. בשביל לשלול, צריך לשלול משהו, לדעת משהו, ואז לשלול אותו. בגלל זה פריד לימד אותנו במאמר שלו על השלילה שיש הרבה ידע בשלילה, שה"לא" חושף חלק מהאמת: "לא מבקרים את סבא וסבתא בשביל להציל אותם". כלומר, "משענים" אותם בבדידות. השלילה מעוררת אי-נחת כי היא חושפת את האין אונים של הדובר מול המוות, שלא יודע באמת להגן, אבל ככה חושב לנצח את המוות.

"לא יוצאים ליותר ממאה מטר מהבית": כשהמגמה היא לשלול, הסובייקט שמרשה לעצמו להיות בור, שמרשה לעצמו מועקה

להגעתנו, המבטים והאמירות והתשוקות של האחר. האחרים האלו הופכים להיות משמעותיים במיוחד כי הנולד תלוי בהם בשביל לשרוד, בשביל לא למות, בשביל להיות קיים. הם מאוד יקרים וחשובים כי הם מאוד רצו שהוא ייולד, ואולי גם כי לא בטוח שהם רצו שהוא ייולד.

קיומו של הנולד נקשר לקיום של האחרים בהתחלה, ולאט לאט הוא רוקם כסובייקט את מה שלאקאן משיים כ"קשר הבורומאי" הפרטי שלו. הוא רוקם בלי לדעת. נרקם לו קשר סובייקטיבי, מיוחד, פרטי, העשוי מסליל של מידע ביולוגי ולא מודע ממשי (האותיות של הממשי), הדמיוני והסמלי שהם ביחד מהווים את התווים, הפרטיטורה שמנגנת את חייו. לא ניתן לנבא איך כל סובייקט יחיה את החיים שלו ומה נכתב בקשר שלו. אלו אירועים קונטינגנטיים שנרשמים אצלו והופכים אותו לאינדיבידום יחיד. הקשר הוא "הוא".

A - אובייקט א; I - דמיוני; R - ממשי; S - סמלי

הקשר יתפרק אם אחת הלולאות תתנתק, והסובייקט ייתקף בתחושת דה־פרסונליזציה, בלבול ולפעמים התפרקות. חוויה שהופכת לטראומטית היא החוויה שמפרקת את הקשר. לסובייקט בקשר הבורומאי יש גוף שהוא שלו, יש לו לא־מודע, והוא מתענג וסובל בגוף הלא מודע שלו. הוא חי בעולם, אבל במציאות שלו, שהיא פיקציה דמיונית פרטית, הוא חי בפנטזמה שלו, ובה בעת הוא חי בסדר סמלי של כללים, שפה, סמלים ושירה.

שהרי הלא מודע הוא

בסיס החיים

הלב, אילו מסוגל היה לחשוב,

היה פוסק מלכת.

(מספר "חוסר-המנוחה" של פרננדו פסואה, תרגום חופשי)

כל פגישה, "כי לא יודעים מה ידבר" הלא מודע, אניגמה. זה הכרחי "להיות שוטה" כדי שהידע שמונח אצל הסובייקט יתגלה. לשם כך כדאי להמתין לרגע של האינטואיציה, לתגלית, לחכות לטעות, לחלום, להקשיב לפליטת פה של מי שמדבר, של מי שנאם ומסביר לנו עם מספרים ועקומות כדי להישמע מדויק.

הנגיף הממשי מגיע כסטירת לחי משפילה ומאיימת, ובעצם שופך עלינו רעל, וזה מגיע דרך מגע אנושי. המכה מאיימת על ה"ביוס" (החיים הטבעיים, הביולוגיים, שבין להיוולד ולמות), וה"פוליס" מגיבה והופכת את האירוע למלחמה עם אויב שחייבים לנצח, "להיות בסדר או בסגר..."

יש אי־נחת... בתרבות... אבל מכיוון ש"אין לדעת עדיין", חשוב שנשמור לנו את הזכות לבורות, להיות תוהים.

ואז פונים למדע, פונים למנהיג, לפילוסוף התורן, לפרשן, לחכם, למי שיודע ושמוכן להיות שליט או נביא של ידע. אך אלו אינם יותר ממראית עין. אלו שמשליטים משמעת של סדר חדש עם איסורים, קנסות, איומים ודיכוי להמון המבוהל, פוגשים המון שרוצה להאמין. כפי שהיה כשהיינו ילדים ורצינו להאמין שלהורים שלנו יש ידע על איך מנצחים את הרעים, ושאם הם מענישים אותנו הם בטח צודקים. ההמון מחפש את הידע אצל האחר. והאחר לא מאכזב, הוא עושה מראית עין של יודע, וכך סותם את החור של מי שחרד למות.

ב"פסיכולוגיה של ההמון ואנליזה של האני" הסביר לנו פרויד איך ברגעים של מצוקה כל יחיד מחפש להזדהות עם מי שיודע, עם האידאל של האני, עם המנהיג (צבא, דת, משרד הבריאות). נראה שקל יותר להיות המון בשביל לא להרגיש לבד, גם אם מדובר בהמון בבידוד, עדיין הוא המון שמאמין ביחד. ההמון כבר לא שומע לתחושות שלו, גם לא לגוף שלו. אין לו גוף. הוא מקשיב להנחיות, הוא מתחנן לקבל הנחיות, להיות בסדר, להיות "ילד טוב" לפי הדמיוני, הפנטזמה והאמונה של הכלל, אמונה בפיקציה השולטת.

וכשיש אני אידאל ידען ומומחה, באותו הרגע נשמט הסובייקט. בדיאלקטיקה של האדון והעבד, הגל ידע שהעבד פוחד למות. וכשהעבד פוחד למות אפשר לשעבד אותו, לנהל אותו, לסגור אותו, לדכא אותו בשביל להציל אותו. מצילים אותו ממוות, ומוציאים אותו מהחיים.

משמע־אות החיים

האם לקיום שלנו יש משמעות? לאקאן מדבר על "קיומנו הטיפשי", על כאב הקיום, על זה שלא ניתן לנבא את ההחלטות האפלות של ההוויה. הבל הבלים.

אנחנו נשלחים לעולם הזה ונוחתיים בשלולית השפה של אחרים, באמבטיה של השפה שלהם ושל המסרים והמוסר שקודמים

אקט חציית נהר הרוביקון על ידי יוליוס קיסר בדרכו לעיר רומא היה הצהרה על כוונתו שלא לכבד את החלטת הסנאט להדיח אותו מתפקידיו, ואכן, לאחר שניצח את המצביא הרומי פומפיוס, יוליוס קיסר השתלט על רומא.

הסובייקט יוליוס חצה את הרוביקון.

יש מעשים שאין מהם חזרה, אותות שחייבים לשמוע ולעשות כדי שתהיה משמעות לחיים.

הסובייקט מתגלה במעשה ולא במחשבה. רק בדיעבד הוא ידע על משמעות האקט. אפשר לדעת את ערך האמת של מה שנעשה בדיעבד, רק אחרי הניווט בים הסוער, כשמגיעים לנמל בטוח, רק אחרי חציית האירוע בעיניים פקוחות. לחיות או לא - זו תופעת הלוואי של האקט. בדיוק כמו שהריפוי הוא תופעת לוואי של האנליזה.

האקט הכרחי ל**סובייקט**, שהוא לא המון. האקט הוא תמיד מחתרת, שובר קונבנציות. הגוף של הסובייקט מתנגד להאמין לשיח של המונח לידע שלפעמים גורם לליקוי תבונה. מסרב לאמיתות המקובלות, הדעות הקדומות המגיעות מהידע המקובל.

השם שבמהלך החיים הסובייקט יוצר לעצמו הוא העמדה האתית שלו לחיים ולאירועים שהם גם טראומה וגם הזדמנות. והמעשים שלו, היצירה שלו, ההחלטות שלו, המשמעותות הסינגולריות שלו, הם (וזוה מתגלה בדיעבד), התגלית שמזהה אותו

כסובייקט מעז לעשות מהפך, הוא בעצם הולך עם ההופכי של המסר שקיבל מהאחר. ההופכי אינו בהכרח "נגד" או "מרד", ההופכי הוא הצד השני של השיח.

זו האתיקה של הסובייקט, להמתין לאותות על פי ההווה. הפילוסוף ג'ורג'ו אגמבן (Giorgio Agamben) מכנה "גניוס" (genius, מהמילה גנים, גנטיקה) את האל המוליד והשומר על כל אחד מיום הולדתו. זאת הברכה שמובילה לגאונות (genius), מתנה מפתיעה, אינטימית ואישית, שבאופן לא מתוכנן מקרבת את האושר למי שלוקח סיכון ומרחיק את המבט מהווה. זו אות ממשית נוכחת שמתגלה בתשוקה.

אבל רק לפתאים, לתוהים, למשוטטים שלא מזדהים עם

וכאן קיים עוד מתח דיאלקטי:

בין הרישומים הלא מודעים הוותיקים, שלאקאן קורא להם **ללשון** (lalangue), ישנם כאלו שלפעמים מחפשים לשחזר את העבר בעתיד במעגל סגור של חזרתיות. כמו מסמני אדון, הם שולטים בבחירות של הסובייקט. המסמן מלחמה נגד הנגיף, למשל, מצלצל מוכר, ובשביל אדוני השיח זה **מאוד אפקטיבי**. שריטות מטראומות, קוצים ורסיסים שנאספו בתאונות החיים, עקבות מנמיות (פרייד), אלו יכולים להיות בגוף בשר של כל תא ותא של ה"גוףרוח", מהדהדים עם השיח העכשווי.

ומצד שני, אפשר לגלות סימנים חדשים, מפתיעים - יצירה של תגובה אחרת, שכמו אותיות מפתיעות, תווים סינגולריים מאפשרים המצאות ותגובה של היוצא מהכלל, יצירה חדשה.

ההמון מחפש את הידע אצל האחר. והאחר לא מאכזב, הוא עושה מראית עין של יודע, וכך סותם את החור של מי שחרד למות

החסר כמניע

במרכז הקשר הבורומאי נוצר חלל, כלומר חור מבורך, שם לאקאן ממקם את האובייקט א, המצאה שלו שמתבססת על המושג של האובייקט האבוד של פרייד. זהו אובייקט שאפשר לזהות כחסר, והחסר הזה מניע. זה מה שמניע את כל הפרופלור החי: האובייקט א הקטן, האות א, האיקס, הנעלם האניגמטי - האובייקט האבוד שהוא החסר-שיש, חסר בהווייה שמהווה את הסיבה לתשוקה שמתחדשת וממציאה.

כל החיים הם למעשה חיפוש אחרי הנעלם, ואובייקט א קטן מניע כיוון, ציפייה ותקווה להשיג אותו, למרות שלא כל כך יודעים מהו. הוא לא אובייקט עם ערך חלופי או ערך שימושי, הוא שווה בשביל הסובייקט, הוא המשמע-אות שלו.

לכל אחד יש את המשמע-אות שלו. "האות א", האות שתהיה חלק מהשם, משמו, השם שהסובייקט יוצר לעצמו.

השם שבמהלך החיים הסובייקט יוצר לעצמו הוא העמדה האתית שלו לחיים ולאירועים שהם גם טראומה וגם הזדמנות. והמעשים שלו, היצירה שלו, ההחלטות שלו, המשמע-אות הסינגולריות שלו, הם (וזוה מתגלה בדיעבד), התגלית שמזהה אותו.

התגלית הזו בנויה מאותות. והסובייקט הולך אחרי האותות בלי לדעת בדיוק למה, כמו תחושת בטן. והמשמע-אות מתגלה

לסובייקט, אם הוא מעז לעשות אקט.

אם הוא מעז לחיות, אם הוא פועל באופן שאי אפשר לחזור ממנו,

אותיות שהיה אפשר לשמוע בשקט של הבידוד. לא כל אחד יכול. יש סובייקטים שלפי המבנה שלהם חייבים אחיזה קרובה למציאות ולסדר היומיומי. בשבילם קרע של הסדר, חוסר הרציפות של החיים, מסכנים את הקשירה, אם תיפרם יופיע ריק תהומי ובלתי נסבל.

יש מי שבשבילו הדרך להפוך את הריק לחור, ומשם לאות משמע-אות, זו דרך ארוכה, אך אפשרית.

את בעל האות אפשר לדמות לטיפת שמן בתוך שלולית של מים. השלולית היא הסדר המוכר, והשמן מוסיף צבעים משתנים לפי זווית ההסתכלות. סובייקט שחי כטיפת שמן במים חי את משמעותו בלי להתבלבל, ובלוי להתערבב עם המים של הכלל, אבל בתוך הכלל.

המשורר פרננדו פסואה נחשב כ"חושב נגד". החושב נגד, האומן נגד, היוצר נגד, הסובייקט שממציא לעצמו שם, שמות. אבל נגד זה לא מתנגד, לא מורד, הוא דיסידנט. רק מי שכותב וחושב נגד: יוצר. לאקאן הזמין כל אחד להציב לעצמו שרפרף ולהמציא לעצמו שם, שהוא בעצם הטבעת הרביעית של הקשירה שנוצרת מתוך משמע-אות שמתגלה בהבזק ועושה זהות: זה = אות.

העצה (מה שהשיח מציג) והמטרות של האני, רק להם יש את ההזדמנות לגלות ולהתגלות ביצירה.

המדע כידע על הממשי חייב לחקור באופן שיטתי ולהגיע לאמיתות שהן האמת, עד הודעה חדשה, עד לאמת הבאה שיגלה המדע. בנוסף, לכל אחד יש את הידע הממשי שנמצא אצלו, זה שרשום כמו על קלף, ושמתגלה ברגע קונטינגנטי למי שמוכן לשמוע את הבשורה.

הבידוד וההתבודדות שהביאה הקורונה היוו הזדמנות. הזדמנות לכל אחד להגיע למהות, לליבה (corona-core) של מה שחסר לו. זו הייתה הזדמנות לנסיגה פנימה כדי לשמוע אות. נוצרה הזדמנות לשחרר ולהשתחרר מהתביעות החוזרות של הניכור, ולשמוע את האות-סיבה לאיווי מהצד של הגניוס. אולי אפשר אחרת?

מה נשמע? אם נשמע ונחצה את המילה הריקה, אולי נדע. יש רעשים שמפריעים לשמוע. יש את ההנחיות לא לצאת מהמסלול ולהיות המון. לחזור על עצמינו ולא להשתנות. להמשיך להזדהות עם משמעות חיינו כפי שהייתה עד עכשיו. להמשיך להיות ה"אני שם", ללא הסינגולרי שמסכן את ההרמוניה של האחד האוניברסלי, מבלי לפגוש את המשמע-

חצצים להתעדכן?
כנסו אלינו לאתר!
 כל האירועים
 כל הפעילויות
 כל הכנסים

www.psychology.org.il